

Роман Назар

У товаристві лад – усяк тому радіє.
Дурне безладдя лихо діє,
І діло, як на гріх,
Не діло – тільки сміх.
Колись-то Москвофіли,
Радикальні патріоти та європоцентристи
Майбутнє Україні взялися збудувать. От троє разом запряглись,
Смикнули – катма ходу...
Що за морока? Що робить?
А й не велика, бачся, штука, –
Так патріоти, на спекуляції
святих чуттів національних,
До неба рвуться підлетіть,
Московченки впираються й
погрожують «царем»,
А європейці прагнуть до лібералізму.
Хто винен з них, хто ні – судить не нам,
Та тільки Україна й досі там...
Стоїть розтерзана й обдерта
На перехресті майбуття шляхів...¹

На цьому, досить непростому, та, великою мірою, визначальному етапі нашого національного самоусвідомлення та розвитку серед віх історії, наче ранньою зорею, сяє постать великого предтечі українства – о. Маркіяна Шашкевича. Гаряче серце ще юного Маркіяна, вже з семінарійних років навчання запалюється любов'ю та ревністю до тоді осміяного, а сьогодні почасти і не зрозумілого феномену «русинства».

Досвітня зоря українського майбутнього

Руська земля, напоена кров'ю із ран своїх синів, з острахом невідомості перегортає нову ХІХ-столітню сторінку своєї історії. Однак і тут її сини обідрані та босі ідуть на панщину, а чорнобриві дочки «у наймах вирости чужії», як писав великий український поет Т. Шевченко. Західноукраїнські терени, хоч і в легшій ситуації, ніж їхні Наддніпрянські та східні брати (під Царською Росією), однак теж перебувають під владою могутньої

Австро-Угорської імперії. Та судження про міру поневолення є досить відносним, адже суть не в матеріалі, з якого зроблена клітка, а у факті, який слідує за цим: «Ти раб!». Культурне та освітянське життя народу звідусіль насаджувалося чужою мовою та парадигмою мислення. З кабінетів державних установ та амвонів храмів лунали латинська і польська мови, чужі для української інтелігенції і незрозумілі для простого народу. Цвіт української нації запилювали проавстрійськими тенденціями. А простий народ? «А що він вартий – це безлика маса», найкращою реалізацією якої є рабське служіння.

Як тепер, так і тоді, Господь не залишає наш народ, а посилає свого пророка у мальовниче село Підлісся Золочівського району. Зростаючи під крилом сімейної любові, юний Маркіян Шашкевич, бажаючи всеціло прислужитися своєму народові, 1829 року вступає у Львівську духовну семінарію.

Роки семінарійного дозрівання стають для нього часом усвідомлення гідності та значення українського священика та будують подальше життя Маркіяна на непорушному камені віри. Це середовище стає благодатним ґрунтом, на якому проростають патріотичні прагнення молодого русина, «адже, – як говорив в одному зі своїх послань митрополит А. Шептицький, – чим ближче ти до Бога, тим ближче до свого народу». Запал юного ентузіаста не оминає й інших не байдужих до долі рідного народу семінаристів, котрі об'єднуються навколо спільної мети: «щоб у правді, поступі і свобіднім культурнім розвитку привести до світлої будучності наш народ». (М. Шашкевич). Про цю зароджену спільною ідеєю групу осіб Іван Франко писав: «З інтелігентного руського товариства, з попівських родин, що ще від часів Польщі зберігали стару руську традицію, а в новіших австрійських школах придбали дещо ширшу освіту, вийшли піонери національного відродження Галицької Русі: Маркіян Шашкевич, Яків Головацький та Іван Вагилевич, що в році 1833 у Львівській духовній семінарії визначалися в крузі руських питомців, як «Руська трійця»...»².

Та в чому блиск і велич того діла,

Що наче нитка Аріадни,

Дарована вкраїнському народу?

Щоб він навчивсь глядіть

Життю і смерті в очі сміло

Та просто й грімко йти

До вказаного нам судьбою діла.

Це славні діти неньки України,

Які в часи занепаду та смуги

Стають предтечами її востання.

«Київ – мати городам

руським...» (Яків Головацький)

Першим наріжним каменем ідентичності в ідеях «Руської трійці» стають соціальні та державницькі засади русинства. Вони спрямовані на єдність народу та соборність української держави. Адже про яке відродження може йти мова, якщо українська земля й надалі буде пошматованою між її насильниками: Царською Росією, з одного боку, та Австрійською імперією – з іншого. Руські просвітителі на чолі з о. Маркіаном підіймають свій голос та закликають до чогось нового і досі ще не знаного в історії української думки. Вони наголошують на великій об'єднавчій місії княжого Києва та Русі загалом. У древньому Києві о. Яків Головацький вбачає матір всіх городів руських, які, наче любі дочки, леліються під крильми її материнської опіки та любові. Київ стає центром та символом «умственного і горожанського образования цілої Русі». (Я. Головацький).

Орієнтація гуртка «Руська трійця» в питанні державотворення майбутньої Української держави на Київ мала і має по сьогодні досить вагоме значення, адже представляє українській інтелігенції власну глибоку культурну та інтелектуальну спадщину. Отець Маркіян Шашкевич у своїх працях для того, щоб збудити народ з уже звиклого їм способу життя раба, протиставляє славу та добробут українців за часів Русі принципу щастя сучасників. Однак Київська Русь, хоч і знаходить своє історичне завершення, та аж ніяк не зникає прагнення українського народу до державотворчого процесу. І так прямим спадкоємцем нашої державності стає Галицько-Волинське князівство, державницькі традиції якого покликані стати стимулом визвольної боротьби українського народу наступних епох. За словами Івана Вагилевича: «Після втрати українцями незалежності і перебування в умовах кріпатського поневолення, любов до рідної землі, всіяної кістками предків, та пам'ять про колишню честь, гаразд і велич Русі повинна спонукати народ до діяльного життя й завзятої боротьби з наїзниками задля повернення перішніх щасливіших времен»³.

Найвагомішим після княжої епохи відрізком української історії для наших просвітителів була козацька доба. Саме в Гетьманстві та Запорізькій Січі вони вбачали національний вияв військово-політичної самоорганізації українського народу в умовах тотального поневолення її етнічних територій сусідніми Річчю Посполитою та Російським царатом. Зацікавлення діячів «Руської трійці» добою українського козацтва сприяє початку наукового дослідження стосовно зародження та діяльності Січі – феномену державності в Україні. Тема козацтва об'єднує плідну співпрацю культурних діячів одного народу, роз'єданого поневолювачем на два протиставні табори. Так, поема І. Котляревського «Енеїда», промовила до галичан вже не про моторного троянца Енея, а висвітлила художній образ історії народу. Опис про першу, другу і третю Трою символічно виражав могутню Київську Русь, запекле та незламне козацтво і майбутню могутню українську державу, становлення чи нестановлення якої в руках кожного з поколінь.

Діячі «Руської трійці» не лише звертали увагу на політичну (державотворчу) історію України. О. Маркіян Шашкевич у світлі її вчительства накреслює устрій майбутньої держави. Представляючи, для прикладу, епоху козацтва, Шашкевич наголошує, що держава, у джерелі свого зародження, має опиратися на прагненні народу в утвердженні та маніфестації своєї свободи. Щодо суспільного її устрою, то він має базуватися на лицарській рівності, яка не терпить «ні шляхетчини, ні боярщини родової». Фундаментом державності мають стати демократичні основи кожного з громадян, котрі, подібно до козаків, вважатимуть один одного за брата⁴.

«Чи годиться безчестити святиню?... Є то діва райська звіздострійна, є її то чудне діло, що ми досі РУСИНАМИ!» (М. Шашкевич)

Наступним заборолом відродження «Руської слави і Руської власті» в діяльності о. Маркіяна Шашкевича стає кириличне письмо та мова. Він прекрасно усвідомлює, що саме рідна мова і література є тією животворящою силою, яка з території робить державу, а з її населення – націю. Своє перше слово в оборону цієї цитаделі української ідентичності о. Маркіян підносить ще в семінарійні роки. Так, отримавши право звернутися до церковної громади з проповідальниці в соборі св. Юра, він відкидає тодішній польсько-латинський еталон проповіді і зодягає євангельську благовість ризами українського слова. Саме ця подія стає імпульсом до українізації церковного життя в Галичині та пробуджує і потягає народ до глибшого християнського життя, адже слова Христа Спасителя стають для них живими та діяльними. У багатьох львів'ян зароджується думка: «Якщо ця мова звучить у церквах, то чому вона є неможливою в університетах, державних установах». Надалі, старанно трудячись у царині українського слова, о. Маркіян веде запеклу дискусію з о. Лозинським та його польським соратником Люцієм Семенським у питанні кириличного письма та української літератури. Не міг погодитись Шашкевич з думкою полонізаторів про те, що тільки через польське «Абецадло»⁵ вдасться привести слов'янську літературу до висот європейської культури. Натомість стоячи на позиції відродження як внутрішнього, а не зовнішнього чинника народної діяльності, він стверджував: «Література всякого народу є образом його життя, його способу думання, його душі. Вона повинна зрости і зродитися серед власного народу та розцвісти на тій самій ниві. Література є необхідною потребою всього народу. Її змаганням і її головною метою є ширити освіту серед усіх членів народу. Коли ж станемо вводити у слов'янські літератури чужі вислови, чужий спосіб думання, тоді в тіло, яке має душу, будемо щеплювати чужу душу, що не приляже до народу. Тоді література стане власністю виключно кількох європейських літераторів, а через це розминеться зі своєю ціллю – народом»⁶. Однак ця сурма українського востання – о. Маркіян – не є лише голосливим демагогом серед резонансних запитів суспільства, але своїм літературним доробком «вказує дорогу будучим геніям народного слова» (митр. А. Шептицький). Він підносить притоптане на розпуттях окупаційних ідеологій народне слово із занепаду і вимощує йому дорогу до культури та достоїнства літературної мови.

Турбується духовний батько і майбутнім українського народу, щоб «здобути хоч синам, як не собі кращу долю в боротьбі»⁷, тому в 1850 році у Львові видає книгу «Читанка для малих дітей дошкільного і домашнього употреблення», яка, фактично, знаменує народження нової української літератури для дітей.

«Русе, пізнай себе, опам'ятайся» (М. Шашкевич)

Культурне та суспільне відродження діячі «Руської Трійці» вбачали в оперті не тільки на

морально-правовий кодекс народу, але і на камінь прабатьківських духовних традицій. У їхніх поглядах саме Українська Греко-Католицька Церква була є і буде гарантом моралі українського народу та найпевнішою хранителькою його традицій і духовності. Щодо шляху української ідентичності, то Церква має стати фундаментальним заборолом у її визначенні, адже саме через Церкву український народ приймає подих Господній (Бут. 2, 7) і стає народом святим та вибраним.

Цей справді гідний приклад українського патріотизму потягає до наслідування та єднання західних та східних братів української нації. Адже український народ у своєму національному стремлінні та пошуку свого місця на світовій арені сьогодні, подібно як і колись євреї на шляху до землі обіцяної, стоїть перед вибором біля Кадеш-Барне⁷. І як тоді, так і тепер є ті, котрі перед лицем випробувань свободи закликають вибрати собі проводирів, котрі повернуть їх назад у єгипетське (в нашому випадку соціалістичне) рабство. Українська держава знаходиться на розпутті інтеграційного вибору і чомусь в утвердженні свого незалежнення настирливо хоче опертись на один із кимось накинутих варіантів: Європа чи Росія. Однак гучні ідеології не переобразять нашого суспільного і культурного стану, адже почасти вони лише присипляють активність та відводять погляд на маргінальні недоліки, а якщо й змінюють, то лише форму, а не суть державотворення. На мою думку, суттєві зміни можливі лише тоді, коли кожен з громадян поставить собі за приклад у наслідуванні Франкового героя з драми «Украдене щастя» – доктора Рафаловича, життєве кредо якого визначається так: «Вихований, вигодуваний хлібом, працею і потом свого народу, я повинен своєю працею, своєю інтелігенцією відплатити йому... Все, що говорить про права індивідуума, про права, почуття, про право на вживання життя і його радощів, – це софізм, брехня, облудна маска самолюбства й безхарактерності. Яке я маю право на вживання життя і його радощів, бути вільним, коли мій народ у неволі? Яке я маю право задовільняти свої примхи, коли мільйони мого народу не мають чим вдовольнити найконечніші потреби життя?...».

Роман Назар. *Шляхи та світочі української ідентичності*// СЛОВО № 3 (47) 2011, с.26-29